

Ольга Леонідівна Тамаркіна

*Кандидат педагогічних наук
доцент кафедри іноземних мов,
Сумський національний аграрний
університет*

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ.

В даній статті автор розглядає самостійну роботу студентів як засіб навчання; надає та систематизує поняття «самостійність», яке зустрічається в науково-педагогічній літературі.

Ключові слова: *самостійність, самостійна навчальна діяльність, самостійна пізнавальна активність, позааудиторна самостійна робота, дидактичні матеріали, види самостійної роботи, творча активність студента, процес навчання.*

В данной статье автор рассматривает самостоятельную работу студентов как средство обучения; предлагает и систематизирует понятие «самостоятельность», которое встречается в научно-педагогической литературе.

Ключевые слова: *самостоятельность, самостоятельная учебная деятельность, познавательная активность, внеаудиторная самостоятельная работа, дидактические материалы, виды самостоятельной работы, творческая активность студента, процесс обучения.*

In this article the author examines the independent work of students as a learning tool, provides and organizes the concept of "independence", which is found in scientific and educational literature.

Key words: *self activity, self educational activity, self educational job, cognition activity, extracurricular self educational work, didactic materials, types of self-educational job, student's creative activity, educational process.*

Постановка проблеми. Сучасний етап вітчизняної дидактичної думки характеризується інтеграцією підходів, а саме: проблемного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, розвивального. У якості системоутворювального фактора навчально-методичного процесу однозначно визнається особистість того, хто навчається; приділяється особлива увага технологізації навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях дидактів вищої школи, психологів та педагогів самотійна робота розглядається в аспекті самотійності пізнавальної активності (В.Буряк, В. Давидов, О. Леонт'єв, Н. Менчинська). Окрім питань, які висвітлюють самотійну роботу студентів у цілому (С.Биятенко, А. Осипова, Л. Токсакова), існує значна кількість досліджень, спрямованих на розгляд таких питань: *планування* та витрати часу на позааудиторну самотійну роботу; проблема *організації* самотійної роботи студентів (М.Гарунов, Г. Кудума, А. Сорокова); вивчення факторів, які впливають на формування професійних умінь і розвиток творчих здібностей студентів (В. Гінецинський, Л. Мельнікова).

Виклад основного матеріалу. У науково-педагогічній літературі подано неоднозначну інтерпретацію самотійної роботи студентів. Основні позиції розглянуто та запропоновано у вигляді таблиці (див. табл.1.): індивідуальний режим навчальної роботи, а саме, вивчення навчального матеріалу в особистому темпі; домінування самотійної пізнавальної діяльності; створення спеціальних дидактичних матеріалів для самотійної роботи; зміна функцій викладача (організація, керівництво, загальна орієнтація в навчальному матеріалі, консультування, контроль); зміна позиції студента (ініціативність у режимі роботи над навчальним матеріалом, самотійне планування своєї роботи, відповідальність за виконання намічених планів тощо).

Таблиця 1.

Інтерпретація поняття «самотійна робота» в навчальній діяльності

№	Автор	Визначення
1	А. Аюрзанайн	Функціональна педагогічна система, коли у сфері практичної педагогічної діяльності колективні суб'єкти – викладач та студент реалізують основну соціальну функцію – функцію підготовки майбутнього спеціаліста.
2.	В. Буряк	Пізнавальна самотійність студента визначається сформованими вміннями індивідуального стилю навчальної роботи, яка визначається у вмінні визначати структуру навчального матеріалу, в особистому темпі виконання завдань, у домінуючих пізнавальних мотивів, у розвинених способах до саморегуляції в навчальному процесі.

3	Л. Вяткін	Засіб навчання, який у кожній конкретній ситуації засвоєння відповідає конкретній дидактичній меті та задачі, формує у студентів необхідний об'єм та рівень знань, умінь та навичок для вирішення певного класу пізнавальних задач відповідного просування від нижчих до вищих рівнів розумової діяльності, виробляє у студентів психологічну установку на самостійне поповнення своїх знань, та вироблення вмінь та навичок.
4	В. Граф, І. Ільєсов, В. Ляудіс	Система організації педагогічних умов, які забезпечують керування навчальною діяльністю учнів під час відсутності викладача або без його безпосередньої допомоги.
5	Б. Єсіпов	Робота, яка виконується без сторонньої участі вчителя, але за його завданням в спеціально наданий для цього час. При цьому учень свідомо прагне досягти заданої мети, використовуючи свої зусилля та виражаючи в той чи інший формі результати розумових чи фізичних дій.
6	І. Ільїн	Самостійно обрані прийоми пізнавальної праці, прийоми направлено пошуку інформації, що будуються згідно схеми пізнавальної діяльності: ознайомлення, сприйняття, переробка, оволодіння новими знаннями, до того рівня, який дозволяє застосувати його у професійній діяльності.
7	К. Карпова	Комплекс цілеспрямованих навчальних дій, у яких заздалегідь визначено їх характер та послідовність, передбачено контроль та корекція; час самостійної роботи повинен бути регламентований, сама робота організована студентами, а її інтенсивність залежить від здібностей та особистих властивостей, цілей та змісту навчання.
8	О. Нільсон	Вид навчальної діяльності, коли учні під керівництвом вчителя виконують індивідуальні, групові, фронтальні навчальні завдання, докладаючи необхідних для цього розумових та фізичних зусиль.
9	В. Орлов	Опосередковано скерована на основі спеціальної системи знань пізнавальна діяльність учнів. При цьому система повинна бути спрямованою на формування в учнів необхідних знань та навичок свідомої самоорганізації.
10	О. Осипова	Діяльність щодо засвоєння прийомів роботи з матеріалом та розвитком уміння творчо застосовувати засвоєні прийоми в інших умовах.
11	І. Підласий	Один із факторів, які виділяють у комплексі формування продуктів дидактичного процесу, які визначаються здатністю учнів до навчання та можливістю досягнення запроектованих результатів у певний час.
12	Р. Срода	Діяльність, яку учні виконують, проявляючи максимум активності, творчості, самостійного мислення, ініціативи.
13	І.Е. Унт	Такий спосіб навчальної діяльності, коли учню даються навчальні завдання й інструкції для їх виконання, робота проводиться без участі вчителя, але під його керівництвом, та її виконання вимагає від учнів розумового напруження
14	Л. Федько	Організована, цілеспрямована робота студента, яка позитивно впливає на мотивацію навчання формування особистості студента.

Дослідження факторів та умов розвитку пізнавальної самостійності в результаті дає змогу надати класифікацію видів самостійної роботи

Серед багатьох класифікацій видів самостійної роботи виділяються:

- відтворювальні та творчі види самостійної роботи;
- рекреативна самостійна робота за зразком; реконструктивно-варіативна; евристична; творча (дослідницька);
- репродуктивна, пізнавально-пошукова, творча, випереджувальна;
- самостійна робота на лекціях, практичних, лабораторних та інших аудиторних формах занять; творча самостійна робота, яка ґрунтується на спрощених моделях діяльності;
- типи самостійної роботи, які диференціюються залежно від рівнів пізнавальної активності: репродуктивну, частково-пошукову, творчу;
- самостійна робота за формою виконання: усна, письмова, усно-письмова; кількості учнів: фронтальна, групова, індивідуальна;
- за типом завдань: навчальні, тренувальні, пошукові.

Треба зауважити, що дидактичні умови розвитку пізнавальної самостійності студента встановлюють закономірність впливу педагогічної взаємодії на формування пізнавальної активності студентів у процесі оволодіння іноземним мовленням. В умовах ефективної навчальної взаємодії викладача і студента простежується динамічне зростання впевненості, критичності до якості своїх знань, активності до взаємодії з одногрупниками.

Система психологічних механізмів саморегуляції студента немовних спеціальностей із вивчення іноземної мови важлива не лише своїм конкретним існуванням, тим, що навчання «веде за собою» студента до ініціативності, активності, творчості, а й тим, що відбувається розвиток його світогляду. Ми підкреслює, що навчання, організоване в особистісно орієнтованому педагогічному спілкуванні, сприяє внутрішньому перетворенню властивостей студента із невпевненого на самостійну особистість.

Л. Онучак у своєму дослідженні з вивчення ефективних педагогічних умов організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей доводить, що спланована під педагогічним супроводом викладача самостійна робота студентів є корисним процесом підвищення мотивів активної роботи в аудиторних заняттях, спрямованості на повноцінне застосування «креативного Я», зростання рефлексії у взаємодії з іншими [4].

Таким чином, виокремлення ознаки комунікативності студента в навчальному процесі з усіма його учасниками становить не штучні утворення, а логічно пов'язану дидактичну умову розвитку ініціативної, конкурентоспроможної, самостійної особистості майбутнього фахівця.

Серед чисельних робіт, на думку Ю. Пазанича, актуальною залишається проблема готовності викладача ВНЗ не тільки до врахування способів опосередкування студентом теоретичних знань як один із шляхів його саморозвитку, але й урахування вікових та індивідуальних особливостей, зокрема рівнів психологічного дозрівання та працездатності, які вже на першому курсі дуже різні. Учений зазначає: «Тривале захоплення академічним стилем викладання навчального матеріалу призвело до того, що викладачі ставлять під великий сумнів розвиток усвідомленої саморегуляції певної групи невстигаючих» [5, с. 6].

За результатами емпіричного дослідження С.Кустовського [3] визначається три основні типи сприймання викладачами студентів. *Перший тип* викладачів спрощено розуміють психіку студента й не враховують його індивідуальні особливості в навчальному процесі. Внутрішні психічні процеси, мотиви студента залишаються поза інтересами педагога. *Другий тип* викладачів автор визначається за ознакою маніпуляції у взаємодії із студентами. У своїй більшості такі викладачі сприймають студента «нерозумною дитиною», не враховують його вікових особливостей. Дослідник підкреслює, що такі умови «вимивають» природно умови розвитку саморегуляції й самокритичності студента до власних навчальних

дій. *Третя група* – це викладачі, світогляд яких протилежний двом першим. При такій взаємодії викладач ставиться до студента як до індивідуальності, що сформувалася з широким внутрішнім світом. Психолого-педагогічні умови реалізації даного впливу є діалог, який виявляє рівень навчання. Встановити діалог можна лише в умовах постійних особистісних взаємовідносин між студентом і викладачем. Вступ до діалогу – умова внутрішнього голосу студента. Для цього викладач самовдосконалюється постійно. Аналізуючи конкретні навчальні ситуації в аудиторних заняттях, автор доводить, що найбільш ефективний засіб розвитку інтелектуальної самостійності – це застосування діалогічних відносин, що базуються на співробітництві, взаємоповазі, довірі.

Однією з форм діалогічної стратегії психолого-педагогічної взаємодії є особистісно орієнтована взаємодія студента і викладача. Чисельні дослідження в цій сфері довели, що більшість викладачів ВНЗ дотримуються нейтралітету, але студенти надають перевагу іншому типу взаємодії – співробітництву, в основі якого – діалогічний тип розуміння викладачем студентів. Співробітництво – співучасть в усіх справах, зацікавленість один одним, взаємодовіра у спілкуванні. Якщо у вищому навчальному закладі буде переважати співробітництво, педагоги будуть особистісно орієнтованими, то безумовно студент буде ставитися позитивно до ВНЗ, до самого процесу навчання. Л. Гапоненко запропонувала врахування рефлексивного спілкування для усіх учасників навчального процесу як багаторівневий «поліфонічний» процес руху назустріч один одному для співробітництва. За таких умов викладач є не тільки об'єктом навчального процесу, він є і суб'єктом взаємодії. Такій взаємодії притаманні наступні характеристики: діалогічний тип спілкування, наявність елементів міжособистісного спілкування. Ставлення до студента як до індивідуальності, довірливість, емоційний контакт. У навчанні студентом рухають внутрішні мотиви, пізнавальні інтереси [2, с. 54].

На основі теоретичного аналізу можна визначити *умови*, дотримання яких дозволить створити *ефективні дидактичні умови* розвитку самостійності студентів у навчальній діяльності:

1) організація самостійної роботи повинна здійснюватися з урахуванням індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів, з позиції особистісно орієнтовної, суб'єкт-об'єктивної моделі педагогічних взаємодій;

2) самостійна робота повинна залучати студентів різноманітністю та новизною та визначатися загальними принципами дидактики, частковими дидактичними цілями та змістом навчання;

3) включення системи самостійної роботи до часткового процесу навчання повинно враховувати професійну спрямованість студента на майбутню професію;

4) зміст навчального матеріалу має органічно, поступово та виправдано вписуватися до цілісного навчально-пізнавального процесу студента.

Висновок. Роблячи висновки, можна визначити самостійність студента як найважливіший важіль педагогічного керування його пізнавальної діяльності у процесі професійної підготовки до майбутньої трудової діяльності. Сформовані вміння самостійної роботи забезпечують:

– повне засвоєння теоретичних знань, сприяють формуванню професійних та загальноосвітніх вмінь та навичок;

– сприяють перетворенню теоретичних знань у переконання і формування активної позиції особистості в навчально-виховному процесі.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Буряк В.К. Розвивальне навчання: теоретико-методологічний аспект : монографія / Володимир Костянтинович Буряк. – К. : Фенікс, 2010. – 304 с.

2. Гапоненко Л.О. Рефлексія як умова розвитку особистості: монографія / Лариса Олександрівна Гапоненко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2009. – 175 с.
3. Кустовський С.М. Дидактичні умови організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / С.М. Кустовський. – Вінниця, 2005. – 16 с.
4. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Л.В. Онучак. – К., 2002. – 18 с.
5. Пазанич Ю.М. Світоглядні та організаційні засади реформування сучасної вищої освіти в Україні / Ю.М. Пазанич // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : III Міжнародна науково-практична конференція (27-29 листопада 2008). – К. – С. 212–221.
6. Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П.И. Пидкасистый, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов. – М. : Педагогич.общество России, 1999. – 354 с.
7. Трофимова Г.С. Методические рекомендации по организации внеклассной работы по английскому языку в школе / Галина Сергеевна Трофимова. – Устинов : изд-во Удм.ун-та, 1986. – 8 с.
8. Шароварова Н.А. Самостоятельная работа – основа формирования активной личности будущего педагога [електронний ресурс] / Н.А. Шароварова // режим доступу:
<http://college.biysk.secna.ru/news/cit/cit2/sharova.doc>.